

SARAMAGO

DOBITNIK NOBELOVE NAGRADE

STOLEĆE U ALENTEŽU

Prevela s portugalskog
Tatjana Manojlović

Laguna

Naslov originala

José Saramago

LEVANTADO DO CHÃO

Copyright © 1980, José Saramago

All rights reserved.

Translation copyright © ovog izdanja 2016, LAGUNA

Zahvaljujem se Nadeždi Dimitrijević Stojičić, Manuelu Dijašu Afonsu i Euženiji de Vaškonseloš na dragocenoj pomoći prilikom prevođenja ovog romana.

Prevodilac

GOVERNO DE
PORTUGAL

SECRETÁRIO DE ESTADO
DA CULTURA

DIREÇÃO-GERAL DO LIVRO, DOS ARQUIVOS E
DAS BIBLIOTECAS

Funded by Direção Geral do Livro, dos Arquivos e das Bibliotecas.

Štampano uz potporu Generalne direkcije za knjigu, arhive i biblioteke, Lisabon, Portugalija.

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Uspomeni na Žermana Vidigala i Žozea
Adelina doš Santoša, koji su ubijeni*

I pitam političke ekonomiste i moraliste da li su već izračunali broj duša koje je neizbežno osuditi na oskudicu, mukotrpan rad, čemer, zaostalost, bestidnu neukost, bespoštednu bedu i krajnju nemaštinu kako bi se proizveo jedan bogataš.

Almeida Garet
(1799–1854)

O no čega na zemlji ima uobilju jesu predeli. Koliko god oskudevala u nečem drugom, zemlja od pamtiveka obiluje predelima i to se može objasniti samo nekim neumornim čudom jer predeo svakako prethodi čoveku i, uprkos tome što postoji od pamtiveka, još nije iščezao. Možda zato što se stalno menja: u nekim godišnjim dobima tlo je zeleno, u nekima žuto, a potom smeđe ili crno. Ponegde je i crveno, boje ilovače ili razlivene krvi. Zavisno od toga, svakako, šta se i da li se nešto seje i uzgaja ili još ne, od toga da li je nešto samo od sebe proklijalo, bez pomoći ljudske ruke, pa vene kada mu prirodno dođe kraj. Ovo ne važi za pšenicu, u kojoj život još vri i kad je požnjevena. Kao ni za hrast plutnjak, kojem u jeku života, mada to svojim dostojanstvenim držanjem ne odaje, gule koru. Kroz krik.

Predeli ne oskudevaju ni u bojama. Ipak, nisu u pitanju samo boje. Ima dana turobnih koliko i studenih, i dana kadah u grudima zastaje od vreline: svet nikad nije zadovoljan, a kada jednom bude, čeka ga sigurna smrt. Ne nedostaju svetu ni mirisi, pa ni ovoj zemlji koja je deo sveta i po kojoj

se prostiru predeli. Ako je u šumi uginula životinja, proširiće se zadah truleži mrtvog trupa. Sve dok vetar miruje, to se ne dâ osetiti čak i ako neko blizu prolazi. Kasnije ostaju samo gole kosti, svejedno da li okupane kišom ili spečene suncem, premda, ako je zverka bila sitna, ni to od nje neće ostati jer će se crvi i rovčice pobrinuti da nestane s lica zemlje.

To je, uslovno govoreći, bujno tlo, sa mnogo brežuljaka, rečnih tokova, koje voda s neba koliko daruje toliko i lišava, obrušujući se na kopno, ravno i glatko nalik ljudskom dlanu, iako se mnogi dlanovi, sudbinski, s vremenom oblikuju prema držalji motike, srpa ili kose. Zemlja. Baš kao i ljudski dlan izbrazdana linijama i stazama, svojim kraljevskim drumovima, kasnije nacionalnim, odnosno u vlasništvu uvažene gospođe opštine, tri takva puta pružaju se upravo pred nama, jer broj tri je poetski, čaroban, duhovni broj, a svi pravci pružaju se linijama ponavljanih odlazaka i povrataka, stazama bosih i oskudno obuvenih stopala, po grumenju, kroz šiblje, preko strništa, kroz divlje rastinje, između zidina i pustopoljina. Toliki predeli. Čovek bi ceo život mogao njima lutati a da sebe nikad ne pronade, pogotovu ako se rodio izgubljen. Ni za smrt ne bi hajao kad bi mu kucnuo poslednji čas. Nije on zec ili geneta pa da istrune na suncu, jer ako bi se na nekom pustom mestu srušio na zemlju zbog gladi, mraza, žege ili neke bolesti koja mu ne daje ni vremena da o njoj razmisli, a kamoli da nekog dozove u pomoć, kad-tad bi ga pronašli.

Ratovi i druge nedaće odneli su mnoge živote iz ovog i iz drugih krajeva, a opet kao da ih vidimo žive: neko misli da je to nedokučivo čudo, ali istinski razlozi su u ovoj grudi, u ovoj latifundiji koja se brežuljkastim padinama s vrha proteže do ravnice i širi unedogled. A ako to nije ovo imanje, neko drugo sigurno jeste, sve dok je jasno šta je moje a šta tvoje: sve je na vreme popisano u zemljišne knjige, s

međama na severu i jugu, na istoku i zapadu, kao da je tako zapisano još u vreme postanja, kad je sve bilo samo predeo s nekoliko golemih beštija i tek ponekim čovekom, i kad svi behu nasmrt preplašeni. U to doba, kao i docnije, odlučeno je kakva će biti budućnost sadašnje latifundije i kakvim će sve lupeškim sredstvima zemljište biti izdeljeno među vlasnicima noževa, shodno tome čija je oštrica britkija, čiji bodež duži. Da li je pripadao, na primer, njegovom veličanstvu kralju ili vojvodi, ili pak vojvodi koji će kasnije postati njegovo kraljevsko veličanstvo, da li biskupu ili majstoru nekog reda, da li zakonitom sinu ili kopiletu rođenom iz slasne preljube ili divljeg braka sa koga je ljaga sprana priznavanjem, da li ocu devojke koja živi u nevenčanom braku s velikaševim sinom ili, možda, onom vrhovnom zapovedniku vojske koji je već prigrabio polovinu kraljevskog dobra, a katkad je dovoljno samo reći, dragi prijatelji, ova zemlja je moja, zaposednite je i množite se kako bi i meni i vašem potomstvu bila od koristi, i čuvajte je od nevernika i svake druge pogibelji. Veličanstveni je to molitvenik svetih molitvi, najsvetijih čvorića na brojanicama, koji je stizao u dvorce i samostane, u predvorja palata, u osmatračke kule, svaki očenaš jedan novčić, zdravomarijo - deset novčića, a sto novčića - zdravokraljice, Marija je kralj. Ogromne škrinje, silosi bez dna, ambari krcati kao prekomorsko brodovlje, bačve i burad, sanduci, moja gospo, sve mereno na lakat, vrljiku i mericu, na vedro, čabar i polić, svako parče zemlje prema svom aršinu.

Tako su proticale i reke i četiri godišnja doba, neumitno, uprkos promenama. Velika istrajnost vremena i, ništa manje, novca, koji je, izuzev čoveka, najpostojanija mera, iako se menja kao godišnja doba. Uvek su čoveka kupovali i prodavali. Svako stoleće imalo je svoj novac, svako

kraljevstvo svog menjača talira, zlatnika i srebrnjaka, reala, bakrenjaka, kruzadoša, reiša, dublona i inostranih forinti. Od svakakvog nestalnog metala, vazdušastog kao miris cveta ili okus vina: novac raste, krila mu služe samo da uzleće, nipošto da sleće.

Novcu je mesto na rajskim nebesima, na visoko uzdignutom mestu gde sveci menjaju imena kad god je to neophodno, ali ne menjaju svoju latifundiju.

Mati bujnih dojki za gladna i nezajazljiva usta, materica, zemlja izdeljena među najvećima i velikašima, ili, tačnije, uvećana pripajanjem najvećem imanju, kupovinom ili savezom, možda prevejanom pljačkom ili golim zločinom, feudalnim pravom na dedovinu i zaostavštinu mog milostivog oca, slava im i hvala. Stoleća su minula da bi se sve ovo postiglo, ko bi, uopšte, sumnjao da to neće trajati doveka.

Ali ko su ova prosta i uboga čeljad prispela zajedno sa zemljom, ko je taj svet čija imena u tapijama nisu upisana, jesu li to mrtve duše ili nekakva živa bića? Božja je mudrost, voljena deco, beskrajna: evo zemlje i onih koji će na njoj raditi, rastite i množite se. Rastite i umnožite me, reče latifundija. Ali sve ovo može se ispričati na drugi način.

Kiša ih je iznenadila kasno popodne, sa suncem zdesna, na pola pedlja iznad niskih brežuljaka, zacelo su se veštice češljale, ovo je njihovo omiljeno vreme. Čovek je zadržao magarca na blagoj uzbrdici i da bi mu olakšao breme gurnuo je nogom kamen pod točak kola. U ovo doba godine kiša je retka pojava, kako je uopšte pala na pamet upravniku nebeskih voda. Otud tolika prašina na putu i poneka suva balega ili konjski izmet koje niko neće pokupiti, daleko su od naselja. Nema dečaćića s košarom na ramenu da se odvaži na potragu za prirodnim đubrivom, jagodicama prstiju pipavo skupljajući rastresite gomilice, katkad raspukle kao zreo plod. Naprasno utuljene zvezde rasule su se s kišom po bledom i užarenom tlu, bešumno padajući na meku prašinu, a onda se iznenadni pljusak sručio i sve prelio. Žena je, ipak, imala vremena da iznese dete iz kola, iz udubljenja koje je prugasta slamarica napravila između dva sanduka. Privivši ga na grudi, prekrila mu je lice slobodnim krajem šala i kazala, Spava. Tako je glasila njena prva misao, druga je već bila, Sve će se pokvasiti. Muškarac je, nabravši nos, pogledao

u visoke oblake i, pouzdavši se u ljudsku promućurnost, odlučno izgovorio, Proći će, to je oblak, ali je, za svaki slučaj, rasprostro ćebe i prekrio nameštaj, Baš danas je morala da padne, bestraga joj glava.

Snažan nalet vetra raspršio je kapljice. Magare je, strižući ušima na gazdino lupkanje po sapima, povuklo rudu, a čovek mu je, poguravši točak, olakšao napor. Produžiše da se uspinju omanjom padinom. Sa sinom u naručju žena je hodala iza i, srećna zbog detetovog spokoja, zagledavši mu se u lice, prošaptala, Čedo moje. S obe strane zaprežnog puta zemlja je bila obrasla šibljem, s nekoliko usamljenih hrastova uraslih u šipražje do sredine stabla, prepuštenih zaboravu ili samorastu. Kolski točkovi su, uz škripu i buku drobljenja, prolazili kroz glib i kaljugu, drmusajući se i truckajući kad god bi poneki kamen na putu naglo odskočio. Nameštaj je, pod čebetom, škriputao. S desnom rukom na rudi muškarac je pored magareta nemo koračao. Tako stigoše do vrha obronka.

Preko proplanka slamnožute boje, s juga im se primicala gusta, uskovitlana tama oblaka. Put je skretao nadesno, gotovo neprimetan od jaruga koje su izravnali vetrovi što vladaju u ovoj zabiti. Zaprežni put se pri dnu ulivao u širok drum, premda je reč drum preterana, imajući na umu tešku prohodnost ovdašnjih puteva. Sleva, gotovo obujmljujući niski obzor, omanje naselje bilo je okrenuto svojim belim zidovima ka zapadu. Već smo opisali ravnicu kao glatku i prostranu, s retkim hrastovima, usamljenim i uparenim, i još ponekim rastinjem tu i tamo. S ove najniže tačke lako je poverovati da svet nema kraja. A ova naseobina, posmatrana odatle, pri žučkastoj svetlosti, pod masivnom olovnom pločom oblaka, izgleda nedodirljiva. Sao Krištovao, reče čovek. A žena, koja prvi put putuje tako daleko na jug, reče, Monte Lavre je veći, ali iza ovog tobožnjeg poređenja krila se seta.

Kiša ih je ponovo zasula nasred visoravni. I dok su prve krupne kapi zapretile kao najava proloma oblaka, pljusak se već sručio. Zatim su zamasi vetra kao metlom prebrisali polje, uskovitlavši slamu i prašinu, a mlaz se s horizonta obrušio poput pepeljaste zavese, nakratko prekrivajući krajolik u daljini. Bila je to uporna kiša, od onih koje, sipajući i plaveći, satima traju i nemaju nameru da prestanu, a kada tlo više ne bude moglo da upije toliku vodu, biće svejedno da li nas nebo kvasi ili nas zemlja plavi. Čovek je ponovio, Bestraga joj glava, reči olakšanja koje ljudi izgovaraju u nedostatku suvislijih izraza. Zaklon je daleko, a bez gunja na leđima nemaju kud nego da izdrže pljusak, ma kako snažan bio. Odatle do sela, uz tromog magarca, bezvoljnog i posustalog od zamora, ima najmanje sat hoda, pašće noć. Čebe koje jedva pokriva pokućstvo cedi se, natopljeno, s njegovih belih resa voda kaplje, šta li će biti s rubljem u sanducima, jedinom sirotinjskom imovinom ove porodice koja se seli, koja iz sebi znanih razloga gazi preko latifundije. Žena gleda u nebo, drevno i seljačko čitanje velike otvorene stranice nad našim glavama, odgoneta da li će se uskoro razvedriti, ali ne, pre će biti da su nanosi tamnog mastila sve gušći i gušći, vreme ni popodne neće biti bolje. Kolska zaprega grabi kao lađa koja ponire u potop, sve će uroniti, zašto čovek toliko udara magarca, ali to je zato što samo tako mogu da se dokopaju hrasta koji će im poslužiti kao utočište od kijameta. Muškarac, zaprega i magare uspevaju da se domognu hrasta, samo još da ih žena, gacajući po kaljuzi, pristigne, da trči ne sme, probudiće dete, svet je tako sazdan, nismo kadri da se saživimo s tuđom mukom, ne razumemo je čak ni kad je veza prisna poput ove bliskosti majke i sina.

Muškarac je pod hrastom žustro mlatarao rukama, on ne shvata kako je nositi dete u rukama, što ne zategne užad,

čvorovi su se u ovoj jurnjavi olabavili i nameštaj može da sklizne, samo nedostaje da se polomi ovo malo što imamo. Pod drvetom je kiša ređa, ipak, krupne kapi padaju s lišća, nije ovo krošnja narandžinog drveta, skloniti se pod ovo široko, razgranato drvo isto je kao stajati u tremu punom procepa, čovek ne zna gde da se dene, dobro je što je dete zaplakalo, ta briga je uvek hitnija, otkopčaj bluzu, privij ga na grudi s jedva nešto mleka, makar mu zavaraj glad. Plač je utihnuo, majka i odojče su se, ušuškani ravnomernim romorom kiše, umirili, dok je otac hodao oko zaprege, razvezivao pa zavezivao čvorove, s kolenom na šaragama zatezao je konopce, a magarac je, kao rasejan, neumorno mrdao ušima i gledao u izlokane, potopljenu rasputicu. Čovek onda reče, Malo je nedostajalo da stignemo, ali spustio se pljusak, nije bilo velikog gneva u tim rečima, izviralo je iz njih nezadovoljstvo bez nade, kao da je kazao, neće kiša stati zato što meni smeta, ali ovo je već piščeva misao, možemo i bez nje. Bolje da pazimo šta radi otac, koji je, najzad, upitao, Kako je mali, zavirio je pod nabor šala, pa on joj je muž, ali se žena tako hitro i smerno pokrila, da on nije znao da li je pozeleo da vidi sina ili njenu obnaženu dojku. Ipak je imao vremena da u polumraku, u mirisnoj toplini zgužvane odeće, prepoznata sinovljeve svetloplave oči koje su ga posmatrale iz svog zaštićenog kutka, tu živu i jarku svetlost koja je do njega obično dopirala iz kolevke, prozirna i postojana, kao oči nekoga ko se oseća izgnanikom među tamnim, kestenjastim očima porodice u kojoj je rođen.

Gust oblak donekle se raspreo, prvi nalet kiše već je sporiiji. Čovek je, izgledajući u nebo, stao na put, okrenuo se na sve četiri strane i rekao ženi, Moramo dalje, ne možemo ovde ostate do noći. I žena je kazala, Hajdemo. Izmigoljila je bradavicu iz detetovih usta, dojenče je nastavilo da sisa vazduh,

na tren je izgledalo da će grnuti u plač, ali ne, protrljalo je lice o majčinu već uvučenu dojkicu i, odahnuvši, zaspalo. Bio je to miran dečak, dobre čudi, prijatelj svoje majke.

Sada su koračali jedno kraj drugog, zaogrnuti kišom, toliko mokri da ih ni najprimamljiviji ambar ne bi u ovom trenutku zadržao, zaustaviće se tek kad stignu u svoj novi dom. Noć se brzo spuštala. Na zapadu se poslednji bleđi sjaj pretočio u crvenilo, da bi namah utrnuo, zemlja se preobratala u mračan bunar, ispunjen tišinom i odjekom, kako je svet veliki kad zacari noć. I škripa točkova smesta je postala bučnija, a drmusanjem isprekidano disanje životinje iznenadujuće poput kakve naprasno izgovorene tajne, čak je i šljapkanje pokvašene odeće nalikovalo neprekidnom prijateljskom ćučorenju. Miljama unaokolo mrkli mrak. Žena se prekrstila i prekrstila i detetovo lice. Treba odbraniti telo i zaštititi dušu, ovo je doba kad sablasti saleću ljude na putevima, bilo u magnovenju, bilo dok sede na kamenu u očekivanju namernika kome će postaviti tri pitanja bez odgovora, ko si, odakle dolaziš, kuda ideš. Čovek korača uz zapregu, on bi da zapeva, ali glasa nema, sva mu snaga odlazi u pretvaranje da se nije prepao noći. Još malo, rekao je kad su izbili na drum, treba samo ići pravo, a i put je bolji.

Pred njima, vrlo daleko, bleštavilo prosijava oblake, ko bi pomislio da su se spustili toliko nisko. Nakratko je zavladao mir, a onda iz sve snage začuo se potmulu tutanj groma. Samo nam je još to trebalo. Žena reče, Sveta Barbaro, spasi nas, ali grmljavina, ako nije bila ostatak neke daleke olujine, kao da je zavila drugom putanjom, ili ju je prizvana Sveta Barbara uputila ka manje pobožnim mestima. Već su se našli na drumu, znali su to po širem putu, druge razlike otkrili bi samo uz krajnju strpljivost i pri dnevnom svetlu, preko rovina i kaljuga su stigli, preko rovina i kaljuga idu,

a pomrčina je tako duboka da ne vide kuda gaze. Magarac je instinktivno zaobilazio jaruge. Čovek i žena gacali su za njim. S vremena na vreme, na zavojima puta, muškarac bi istrčavao napred u želji da dokuči gde se nalazi Sao Krištovao. I kad su se usred tmuše pred njim zabelele prve zidine, kiša je iznenada stala, kao na zapovest, u prvi mah nisu ni bili svesni toga. Maločas je pljuštala, sad je prestala. Kao da je nekakav džinovski krov širom prekrpio drum.

Prirodno je da žena pita, Gde je naša kuća, nestrpljiva je da se pobrine za dete, ili želi da rasporedi pokućstvo, pre nego što se, izmoždenog tela, prući na krevet. I čovek odgovara, Na drugom kraju. Sva vrata na kućama su zatvorena, tek nekoliko procepa s prigušenim svetlom odaju prisutnost žitelja. Na jednom imanju kevdce pas. Pas laje kad neko prolazi, ostala njegova bratija to uzima zdravo za gotovo, pa i oni ispunjavaju svoju pseću dužnost. Jedno prozorče na vratima se otvorilo i zatvorilo. A sad kad je kiša prestala i kuća je blizu, muž i žena postaju osetljiviji na studeni vetar koji struji ulicom, zavija u bočne sokake i njiše grane koje natkriljuju niske krovove. Bura je razbistrila noć. Krupan oblak sve se više udaljava, a nebo se, tu i tamo, sjaji. Ne pada više, obratila se žena usnulom detetu, jedinom od četiri bića koje ovu dobru vest još nije saznalo.

Pred njima je pukao trg, nekoliko krošnji iznenada je zašumelo. Čovek je zaustavio zaprežna kola, rekao ženi, Čekaj me tu, i prošao ispod drveća u pravcu osvetljenih vrata. Bila je to krčma u kojoj su trojica muškaraca sedela na klupi, a četvrti je pio za šankom, držeći čašu između palca i kažiprsta, kao da se namestio za fotografisanje. Iza te tezge, koščat, ispijen starac bacio je pogled na dovratak s kog je muškarac sa zapregom, ušavši, rekao, Dobro večer svima, to je pozdrav ljudi koji stižu i žele da uspostave dobar odnos

sa svima koji se tu nađu, bilo da imaju bratske pobude ili ih vodi poslovna vajda, Došao sam da živim ovde, u Sao Krištovau, zovem se Domingoš Mau-Tempo i obuçar sam. Jedan od one trojice s klupe okrenu na šalu, Pa si doneo i loše vreme sa sobom, a onaj što je pio za tezgom, samo što je iskapio čašu, coknu jezikom i dobaci, Nadam se da su ti đonovi bolji od vremena, ostali se, naravno, zacerekaše. Nisu to bile reči uvrede niti podsmeha, noć je pala na Sao Krištovao, sva vrata su zatvorena i ako bane došljak koji se zove Mau-Tempo, samo bi lud propustio priliku da ne tera šegu. Domingoš Mau-Tempo uzvрати kiselim osmehom, šta je drugo mogao. Onda je starac otvorio ladicu i odatle izvadio poveći ključ, Evo ključa, već sam mislio da nećete doći, svi gledaju u Domingoša Mau-Tempa, odmeravaju novog komšiju, nema sela kojem ne treba obuçar, ni Sao Krištovao nije u tome izuzetak. Domingoš Mau-Tempo im objašnjava, Put od Monte Lavrea dovde je dug, padala je kiša dok smo putovali, ne mora on da polaže račune o svom životu, ali bi hteo da im se umili, pa kaže, Piće za sve, ja častim, ovo je pravi način za čoveka koji bi da dopre do džepova ljudskih srca. Ona trojica s klupe poskakaše, posmatraju svečanost punjenja čaša, i bez žurbe, svako se laća za svoju, laganim i brižljivim pokretima, ovo je vino, nije to rakija koju iz čokanjčeta saspeš u grlo. Hajte i vi, gazda, kaže Domingoš Mau-Tempo i starac odgovara, Uzdravlje za mog novog kirajdziju, ovaj birtaš baš poznaje velegradske manire. Oni i dalje behu zaneti nazdravljanjima, kad je žena kročila na vrata, ali nije stupila u birtiju, to je muška teritorija, te ona mirnim glasom reče, kao i obično, Domingoše, čedo se uzvrpoljilo, a i stvari su nam mokre, da ih snesemo s kola.

Ima žena pravo, ali Domingošu Mau-Tempu nije po volji da ga žena proziva pred svetom, šta će ljudi da misle, i dok

prelaze preko trga, gundā, Još jednom ovo uradi i obrala si bostan. Žena, zauzeta umirivanjem deteta, ne odgovara. Kola polako krenuše preko džombi. Magare beše skočanjeno od studeni. Zamakli su u bočnu ulicu u kojoj su se ređale kuća, pa bašta, pa kuća, pa bašta, i zaustaviše se pred niskom udžericom. Je l to, pitala je žena, a muž reče, Da.

Glomaznim ključem, Domingoš Mau-Tempo otključa vrata. Pri ulasku moraju da se sagnu, nije ovo palata s visokim ulaznim krilima. Kuća nije imala prozor. S leve strane bio je uzidan kamin s ognjištem na podu. Domingoš Mau-Tempo kresnuo je vatru, razgoreo punu šaku slame i svetlucavom bakljom opisao krug u vazduhu, kako bi žena mogla videti njihov novi dom. U uglu kamina ležala su drva za potpalu. Dovoljno za ovo veče. Za tili čas žena je položila dete u kutak za spavanje, skupila cepanice i grančice, vatra je zapucketala i rascvetala se na belom, okrečenom zidu. Kuća je oživela.

Kroz širom otvorenu kapiju Domingoš Mau-Tempo uvođi magarca i zaprežna kola, s njih spušta nameštaj i unosi ga u kuću navrat-nanos, sve dok se žena ne pojavi da mu pomogne. Dušek je s boka nakvašen. Voda je prodrila u sanduk s posteljinom, noga kuhinjskog stola polomljena. Ali na vatri, u šerpenji, uveliko se krčka slatki kupus s pirinčem, sinčić je podojen, usnuo na suvom kraju dušeka. Domingoš Mau-Tempo izašao je da nešto obavi u bašti. Nasred kuće Sara da Konseisao, Domingošova žena, Žoaova majka, stajala je ne mičući se, pogleda uprtog u ognjište, kao neko ko očekuje da mu ponove vest koju nije razumeo. Osetila je micanje u stomaku. Opet. Ali kada je muž ušao, to je prećutala. Valjalo je misliti o drugim stvarima.

Domingoš Mau-Tempo neće dočekati starost. Jednoga dana, ženi je već bio podario petoro dece, mada ne iz tog prostodušnog razloga, vezaće uže o granu drveta, na pustopoljini s pogledom na Monte Lavre, i obesice se. Pre tog čina nosaće na leđima pokušstvo u nova sela i varoši, tri puta će bežati od porodice, ali poslednjeg puta biće doc-kan da se s njom pomiri, kucnuće mu poslednji čas. Gorak svršetak života već mu je naslutio tast Laurijano Karanka, primoran da popusti pred Sarinom svojejavlošču, do te mere je bila navrla da pođe za Domingoša Mau-Tempa da se zaklela, Ili ću poći za njega ili neću ni za jednog drugog. Laurijano Karanka je u srdžbi zagrmeo, On je jedna propalica, ispičutura koja se ne trezni, nigde taj čorbu skuvati neće. Buknula je zavada u porodici sve dok Sara nije ostala bremenita, što je onaj neoboriv argument za odlaganje kopa-lja, onda kad sva ubeđivanja i preklinjanja padnu u vodu. Jednog jutra Sara da Konseisao iskrala se iz kuće, bio je maj, i prešla nekoliko polja do mesta sastanka s Domingošom Mau-Tempom. Opruženi u bujnom klasju proveli su ne više

od pola sata, a kad se Domingoš vratio obučarskom kalupu i šilu a Sara roditeljskoj kući, on je zviždukao od zadovoljstva, a ona drhtala uprkos vrelini kojom ju je sunce usput obasulo. I pošto je pregazila reku, bila je primorana da čučne ispod vrba i obriše krv koja joj se slivala niz butine.

Žoao je bio napravljen, to jest, da se biblijski izrazimo, začet istog dana, što je prilično nesvakidašnje, jer imajući na umu zbrku i žurbu u tim trenucima, prvog puta sperma obično omane u postizanju učinka, to se obično desi kasnije. Istina je da su Žoaove plave oči izazivale zgranutost, da ne kažemo sumnju, jer ih niko u familiji nije imao niti se iko sećao da ih je ikad video kod nekog bližeg ili daljeg rođaka, znamo koliko je nepravde sve to donelo ženi koja je, duboko pateći, i da bi se čestito udala, skrenula s čedne devičanske staze i legla u ložnicu pšeničnog polja s jedinim muškarcem, raširivši noge slobodnom voljom. Nesumnjivo protiv njene volje, približno petsto godina ranije, jednoj devojci koja je, sama, na izvoru vrčem zahvatala vodu, prišao je stranac iz grupe pristigle s Lambertom Orkešom Alemaom, koga je kralj Don Žoao Prvi postavio za guvernera Monte Lavrea, muškarac čiji govor nije razumela i koji ju je, ne hajući za devojčina preklinjanja i vapaje, oborio u paprat i iz pukog sladostrašća, obljubio. Bio je to naočit muškarac, svetle puti i plavih očiju, čija je strastvena krv bila njegova jedina krivica, ali devojka ga nije mogla zavoleti, iznevši bez ičije pomoći trudnoću do porođaja. Tako su te oči, došavši iz Germanije, četiri stolecā nicala i tonule poput kometa koje, zalutavši na putanjama, odnekud izrone kad ih već svi zaborave, možda i zato što nikome nije padalo na pamet da ih redovno prati i beleži učestalost njihovog pojavljivanja.

Porodica se, evo, prvi put seli. Došli su iz Monte Lavrea u Sao Krištovao jednog letnjeg dana koji je okončan pljuskom.

Prepešačili su ceo okrug od severa do juga, zašto je Domingošu Mau-Tempu palo na pamet da se odluči na tako daleku selidbu, golja jedan i lezilebović, a u Monte Lavreu mu se život zakomplikovao, odao se vinu i sumnjivim poslovima, Sinjor taste, pozajmite mi zaprežna kola i magarca, idem da živim u Sao Krištovau. Idi, ali opameti se za svoje dobro i za dobro svoje žene i deteta, samo da mi što pre vratiš magare i kola, trebaju mi. Odabraše najkraći put, prateći postojeće kolske tragove, izbijajući na glavni drum kad god je bila prilika, ali uglavnom grabeci poljem prečicom, duž podnožja visoravni. Ručali su u senci jednog drveta i Domingoš Mau-Tempo iskapi bocu vina, koje je, tog vrelog dana, isparilo s njegovim znojem. U daljini su, s leve strane, videli Montemor, te produžiše prema jugu. Kiša je počela kada su bili na samo sat od Sao Krištovaa, bio je to potop koji je slutio na zlo, ali danas je sunčano i Sara da Konseisao, sedeći u bašti, šije sebi suknju, dok se sinčić, još nesiguran na nogama, gega uza zid kuće. Domingoš Mau-Tempo oterao je magarca i kola u Monte Lavre svom tastu i kazao mu da oni žive u lepoj kući, da mu mušterije već navaljuju na vrata i da će posla za njega tu biti preko glave. Vратиće se sledećeg dana peške, daće Bog da se ne napije, pa nije on bitanga, na stranu njegova sklonost ka piću, ali on još može da se vrati na pravi put, pa toliki silni ljudi, gori od njega, vratili su se iz čorsokaka, tako mora biti, ako ima pravde na zemlji, s ovim detencetom i drugim već na putu, uspeće on da postane valjan otac, činim sve što mogu da bismo dobro živeli.

Žoao je stigao do kraja zida, tu već počinje taraba s vrljika-ma. Čvrsto se drži za nju, snažniji je u rukama nego u nogama, viri. Vidik mu je mali, parče kaljavog puta s odsjajem neba u barama, žuti maćak, opružen na pragu preko puta, sunča trbuh. Odnekud dopire kukurikanje petla. Vriskavi

ženski glas zove, Marija, i drugi, gotovo dečji, odaziva se, Da, sinjora. I onda tišina velike vrućine koja ponovo počinje, blato će se ubrzo stvrdnuti i pretvoriti u prašinu kakva je bila i pre ove kaljuge. Žoao se odvaja od ograde, dovoljno je piljio u pejzaž, s naporom se okrenuo za pola kruga i kreće na dug put k majci. Sara da Konseisao ga je ugledala, odlaže šivenje u krilo, širi ruke ka detetu, Hodi, zlato moje, hodi. Njene ruke su kao dve žive ograde koje ga štite, između njih i Žoaa prostire se zbunjujući, nesiguran svet, bez početka i kraja. Sunce na tlu iscrtava kolebljivu senku, drhtavo proticanje vremena. To je kazaljka sata na latifundiji.

Kada se Lamberto Orkeš Alemao popeo na ravan krov svog zamka, koji je ujedno i veranda, pogledom nije mogao obuhvatiti predeo koji se pred njim prostirao. On je bio gospodar sela i okolne zemlje, deset milja dužinski, tri milje u širinu, s pravom na ubir poreza, pa iako je na toj zemlji čeljad koja se rađa i množi bila u njegovoj nadležnosti, devojka na pomenutom izvoru nije bila obeščašćena po njegovoj zapovesti, ali šta je – tu je, desilo se. I on sâm, sa svojom cenjenom suprugom i njihovom decom, rasejaće vlastito seme gde god bude zgodna prilika i kako mu se prohte, Zemlja ne sme ostati nenaseljena kao sada, jer naseljenih mesta, s kraja na kraj gazdinstva, ima tek toliko da se na prste mogu izbrojati, a neobrađenog zemljišta ima koliko i vlasi na glavi, Znate, gospodaru, žene su ovde garave, to su ukleti ostaci Mavara, njihovi muškarci ćute, ali umeju da se svete, a uzgred, naš kralj vas nije pozvao da se množite i radate kao Solomon, nego da je obrađujete i na njoj gazdujete, tako da narod može doći i ostati na njoj. To činim i činiću sve što smatram celishodnim, jer ovo zemljište i sve što je na njemu jeste moje, a sigurno će biti onih koji će hteti da me ugroze i nanesu mi zlo, takvih uvek ima. U pravu ste,

gospodaru, koliko samo znanja nosite u sebi iz svog hladnog zavičaja, tamo su ljudi daleko vičniji od nas koji potičemo iz ovih zabačenih zapadnih krajeva. Dogovorili smo se, dakle, a sad da razgovaramo o porezima koje ćemo neizostavno nametnuti na zemlji čiji sam vlasnik i gospodar. Bio je to uzgredan događaj u povesti latifundije.

Ovaj šuster je aljkav. Krpi cipele, stavlja đonove i pete, otaljava kad mu nije do rada, batali alat, šilo i nož, odlazi u mehanu, svađa se s nestrpljivim mušterijama i, zbog svega toga, tuče ženu. Ne samo zato što mora da krpi cipele i stavlja potplate i pete, već zato što ne može da se svrti, to je mahnit čovek koji samo što je seo, već skače na noge, još ne stigne u novo mesto a već mu se drugo vrzma po glavi. Vetropir, probisvet, ovaj Domingoš čije je prezime Zlo-Vreme, koji po dolasku iz kafane udara o zidove kuće, razdraženo gleda sina i ni zbog čega bije ženu, evo ti na, prokleta ženturačo, sad ćeš da naučiš. Pa opet izlazi, banči s pajtašima, Stavi recku na raboš, gazda, Zapisujem recku, ali raboš je pun, Pa šta, ja sam dobar platiša, nikom ni cvonjak ne ostajem dužan. Ne jednom je Sara da Konseisao, ostavivši dete kod komšinice, odlazila noću u potragu za mužem, prikrivajući suze maramom i pomrčinom, od birtije do birtije, u Sao Krištovau ih nije bilo napretek, mada ih nije ni nedostajalo, te ga je, ne ulazeći u njih, pogledom tražila s vrata, ako bi bio unutra, povukla bi se u senku, čekajući,

kao neka druga senka. Katkad bi ga nalazila izgubljenog na putu, nema pojma gde mu je kuća, bratija ga napustila, i svet bi tada odjednom sinuo jer bi Domingoš Mau-Tempo, iz zahvalnosti što ga je pronašla u toj zastrašujućoj pustari, okružen hordama sablasti, stavljao ženi ruku na rame i dopuštao da ga ona vodi kao dete, što je, bez sumnje, i bio.

Jednoga dana, nemoćan da završi nagomilane poslove, Domingoš Mau-Tempo zaposlio je šegrt, priuštivši tako sebi više vremena za terevenke s društvom, kad, nedugo posle toga, jednog kobnog dana, uvrte sebi u glavu da ga žena, sirota nedužna Sara da Konseisao, vara u njegovom odsustvu i to beše kraj Sao Krištovaa, te je šegrt, potpuno nedužan, morao da utekne pred oštricom noža, a Sara, bremenita, i to sasvim zakonito, morala je istrpeti svoj Put suza, i tako su kola ponovo natovarena, još jedno putovanje u Monte Lavre, toliko tabananje, Sinjor taste, dobrog smo zdravlja, vaša ćerka i unuk su srećni, imaćete uskoro još jednog, ali našao sam bolji posao u Tore da Gadandji, tamo živi moj otac, on će nam pomoći. I opet se uputiše na sever, samo što ih je ovog puta na izlazu iz Sao Krištovaa čekao gazda, Stoj, Mau-Tempo, duguješ mi kiriju i veresiju za vino koje si ispio, ako mi ne platiš, ja i ova moja dva sina koja vidiš naučićemo te pameti, zato plaćaj il si mrtav.

Putovanje je kratko trajalo, dobro je, jer samo što je Sara da Konseisao kročila u kuću, rodila je sina, kome su, ko zna zašto, nadenuli ime Anselmo. Taj je imao sreće od kolenke jer mu je deda po ocu bio drvodelja i mnogo se radovao što mu se unuk rodio baš tu, kraj njega, maltene vrata do vrata. Deda je bio majstor tesarskog zanata za rustiku, bez gazde, bez šegrt, i takođe bez žene, pa je živio između greda i dasaka, mirisao je na piljevinu, koristeći samo reči letva, strug, lajsna, drveni malj i bradva. Bio je to ozbiljan, malorek

čovjek koji nije pio i stoga je zamerao sinu što mu je obrukao ime. No neće se dugo nauživati kao deda, imajući na umu mahnitost Domingoša Mau-Tempa. Stići će samo da najstarijeg unuka nauči ovo je keser, ovo je strug, a ovo dleto, ali Domingoš Mau-Tempo nije mogao da istrpi ni očeve reči ni njegov mûk, nego put pod noge, pa u Landeiru, na krajnji zapad tog područja, kao ptica koja se prsimice baca na rešetke krletke, ova moja duša je tamnica, prokleta da je. I još jednom, sve što ima ukrcao je na kola, ovog puta vuče ih mazga za debele pare unajmljena, jer tast bi već posumnjao, tolike selidbe, a sigurnosti niotkud, bolje da ćutim pa ću posle da mu pričam. Mužu moj, kad ćemo se skrasiti, od mesta do mesta bazamo bez mira, kao lutajući Jevrejin, i još s ovom dečicom, velika nas je nevolja snašla, Ćuti, bre, ženo, znam ja dobro šta radim, ima finog sveta u Landeiri, biće posla, a ja znam zanat, nisam ja ko tvoj otac i braća što samo motiku umeju da drže. Nisam to htela da kažem, ti si obućar otkako te znam i za obućara sam se i udala, ali kad bismo mogli nekako da se skrasimo i sredimo. Sara da Konseisao ni reč nije progovorila o zlostavljanju koje je od njega trpela, ne bi ni imalo smisla jer je Domingoš Mau-Tempo grabio prema Landeiri kao da ide u raj, nosio je starijeg sina na ramenima, držeći ga za nežne gležnjeve, uzgred, prljave, ali zar je to važno. Nije osećao detetovu težinu, jer su godine provedene u šivenju kože ojačale njegove tetive i mišiće, te behu kao od čelika. S mazgom koja joj je iza leđa trupkala, trap-trup, sa sunašcem kao najmekšim ćebetom, i Sara da Konseisao je bila u mogućnosti da sedi na zaprežnim kolima. Ali kad su stigli u novu kuću, videli su da je njihovo pokućstvo još jednom bilo upropašćeno. Ako ovako nastavimo, Domingoše, ostaćemo bez nameštaja.

Žoao, koji je već imao nekoliko pravih kumova u Monte Lavreu, stekao je u Landeiri još jednog, viđenijeg. To je bio otac Agamedeš koji je, živeći sa ženom za koju je tvrdio da mu je nećaka, podario, na taj način, Žoau i jednu pozajmljenu kumu. Detetu, dakle, nije nedostajalo blagoslova, te beše zaštićeno i sa neba i sa zemlje taman koliko treba. Naročito kad je Domingoš Mau-Tempo prihvatio primamljivu ponudu oca Agamedeša, postao crkvenjak i počeo da mu pomaže u bogoslužnju i pri sahranama, sveštenik se sprijateljio s njim i Žoaa uzeo za kumče. Privivši crkvu na nedra, jedini cilj Domingoša Mau-Tempa bio je pronaći valjan razlog za vrđanje od posla i predah od svog nepresušnog lutalačkog nemira. Ali ga je Bog nagradio čim ga je video kako u oltaru trapavo obavlja priučene obredne kretnje, te s obzirom da je otac Agamedeš bio dobar poznavalac vina, sveštenik i crkvenjak počеше uskoro da se sastaju i zbog ovog drugog žrtvovanja. Sveštenik Agamedeš je u blizini crkve imao bakalnicu, njome se bavio u vreme slobodno od bogoslužjenja, a kada bi bio zauzet, onda bi njegova nećaka silazila u prizemlje i iza tezge vodila ovaj porodični ovozemaljski posao. Domingoš Mau-Tempo bi svraćao na čašu vina, pa na još jednu i još jednu, sve dok sveštenik ne bi došao da piju u društvu. Bog je, gore, lepo živio s anđelima.

Ipak, sva nebesa imaju svoje Lucifere, svi rajevi svoja iskušenja. Domingoš Mau-Tempo počе da gleda na kumu sa željom, što nećaka povređenog dostojanstva izokola napomenu ujaku, a to beše bačena kost među dva raba svete majčice crkve, prvog stalnog, drugog privremenog. Otac Agamedeš nije imao petlju da progovori otvoreno, strahujući da će time potvrditi opake misli meštana koji su s podozrenjem gledali na prisnost ujaka i nećake, i zato je, da

bi sačuvao čast, sve svalio na bračno stanje onog grešnika. Lišen lakog pristupa dudi, i napaćen udvaranjem i rastezanjem obučarske kože ovde, tamo i onamo, Domingoš Mau-Tempo stade da larma po kući kako će se osvetiti svešteniku. Kakvu osvetu je skovao nije rekao, a Sara da Konseisao nije pitala. Trpela je ćutke.

Crkva je imala svega nekoliko parohijana, pa ni oni nisu bili redovni posetioci. Nedaće im nije vidala, a zar je imala obavezu da to čini, mada po svemu viđenom nije ih ni umnožavala. Problem nije ležao u tom grmu. Manjkavost apostolskog pregalaštva nije doprinela procvatu verske posvećenosti, ne samo zato što je otac Agamedeš živeo s nazovinećakom i imao dućan, ko god je potekao iz naroda zna bez čega se ne može živeti, već zato što ovaj sveštenik nije poštovao molitvenik, a krštenja, veridbe i opela služio je podjednako hladno kao što je klao svinju i mrsio, ne pokazujući ni trunke poštovanja prema svetom pismu i duhovnoj budnosti. A narod je osetljiv. Zato je Domingoš Mau-Tempo smislio kako će crkvu ispuniti narodom, Naredna liturgija biće u svemu posebna, otac Agamedeš je rekao da će se ubuduće sav posvetiti svetom učenju, praviće lepe pauze, a počeeće i da titra glasom, naredno bogosluženje samo bi lud propustio, nemojte se posle žaliti što niste došli. Zapanji se otac Agamedeš ugledavši dupke punu crkvu. Niti je suša bila na vidiku, niti je bio praznik nekog sveca pa da se kaže da je pomoć s neba bila nasušno potrebna. Ali ćutao je, za svaki slučaj. Ako su ovce svojom voljom ušle u tor, utoliko je čobaninu lasnije kad s večeri treba gazdi da položi račun. Međutim, kako ne bi ispao nezahvalan, sveštenik nadmaši sebe i, ne znajući, potvrdi predviđanja Domingoša Mau-Tempa. Ali, šuster unapređen u zvonara, poodavno već nameran da ponovo potegne da se seli, uveliko je skovao

plan osvete. Kada je tokom mise trebalo zazvoniti za blagovest, lagano je zaljuljao zvono. I da je zamahnuo kokošjim percem kroz vazduh, isto bi bilo. Vernicima se isprva učini da su svi zajedno ogluveli, drugi, po navici, pognuše glave, a ostali su u neverici gledali, dok je Domingoš Mau-Tempo, bezazlenog izraza lica, u mukloj, dramskoj tišini, nastavljao da ljulja gluvo zvono. Sveštenik se zbuni, vernici zažagoriše, najmlađi se zakikotaše. Bruka živa, sa svim svecima što motre i svevidećim Bogom. Otac Agamedeš prestade da se suzdržava, prekinuvši pričešće zarad prečeg posla, gurnu ruku u zvono, metnu i drugu unutra, opipa. Nema brenceta. A munje da sevne i kazni ovu bezbožnost ni od korova. Raspamećen, otac Agamedeš, u svetoj pomami, odalami Domingošu šamarčinu, o, zar je u ovom božjem hramu i to moguće. Ali i Domingoš Mau-Tempo smesta uzvratu, kao da pripomaže da se služba održi. I naprečac se popova mantija i crkvenjakova riza nađoše u divljem kovitlacu, drž odozgo, drž odozdo, počеше da se bogohulno valjaju napipavajući jedan drugom rebra na stepenicama oltara, pod okruglokim pogledom monstrance. Narod se diže da rastavi dve zaraćene strane, a beše i onih koji su u krkljancu ruku i nogu ućarili da ugase staru žeđ pa da uzvrate jednoj ili drugoj strani. Starice se skupiše u čošku, moleći se svim svecima s nebesa, prikupiše naposletku snagu mišića i odvažnost duha, te prodreše u oltar da spasu sveštenika, mada ovaj to nije zasluživao. Bio je to, ukratko, trijumf vere.

Sutradan je Domingoš Mau-Tempo napustio varoš, praćen grajom dečje povorke koja je porodicu i njega ispratila do ledina predgrađa. Sara da Konseisao držala je pognutu glavu od stida. Žoao je ozbiljnim plavim očima gledao negde daleko. Drugi dečak je spavao.